

І. Думчак, Н. Косюк,

Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ РЕАЛІЙ ТА ЛАКУН У РОМАНІ МАРИНИ ЛЕВИЦЬКОЇ «ІСТОРІЯ ТРАКТОРІВ ПО-УКРАЇНСЬКИ»

У статті аналізуються лінгвістичні особливості перекладу реалій та лакун, які становлять безеквівалентну лексику, у романі англійської письменниці Марини Левицької. Досліджується переклад складних реалій, які позначаються загальними назвами, антропонімами, історизмами.

Ключові слова: *реалія, лакуна, переклад, антропонім, історизм, транслітерація, транскрипція.*

В статье анализируются лингвистические особенности перевода реалий и лакун, становящих безэквивалентную лексику, в романе английской писательницы Марины Левицкой. Исследуется перевод сложных реалий, обозначенных общими названиями, антропонимами, историзмами.

Ключевые слова: *реалия, лакуна, перевод, антропоним, историзм, транслитерация, транскрипция.*

The article deals with the linguistic features of translation of realia and lacunas representing not equivalent lexical units in the novel by an English writer Marina Levitsky. Translation of complex realia denoted by common names, anthroponomical names, and historicisms is investigated.

Keywords: *realia, lacuna, translation, anthroponomy, historicism, transliteration, transcription.*

Кожна мова має свої засоби вираження об'єктів та явищ навколишнього середовища, і власне об'єкти та явища, які існують в одному суспільстві та не існують в інших, називаються реаліями. Мета нашої розвідки – з'ясувати поняття реалій та лакун як мовознавчих термінів, простежити особливості їх перекладу на матеріалі роману Марини Левицької «Історія тракторів по-українськи». Завданнями дослідження є аналіз специфіки відтворення реалій іншою мовою шляхом зіставлення оригіналу і перекладу художнього твору, виокремлення лакун, що становлять безеквівалентну лексику при перекладі.

Проблемами визначення поняття реалій, особливостей їх перекладу займалися С. Влахов, С. Флорін, А.В. Федоров, Р.П. Зорівчак.

Виникнення реалій не залежить від наших уподобань, вони зумовлені суспільною необхідністю та позамовними чинниками. Р.П. Зорівчак зазначає, що реалії – це «монологічні і полілексемні одиниці, основне лексичне значення яких вміщає (у стосунку до бінарного зіставлення) традиційно закріплений за ними комплекс етнокультурної інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови-сприймача» [3, с. 45]. Коротку дефініцію реалій подає Л.С. Бархударов, який вважає реаліями «слова, які позначають предмети, поняття і ситуації, що не існують в практичному досвіді людей, котрі говорять іншою мовою» [2, с. 78].

Більшість вчених вважають реалії неперекладною лексикою, адже не можливо трактувати ті поняття, які не притаманні тій чи іншій країні. Проте реалії – це не єдина неперекладна лексика, існує також поняття лакун. Лакун – основні елементи національної специфіки лінгвокультурної спільноти, що ускладнюють розуміння деяких фрагментів текстів іншокультурними реципієнтами [1, с. 95-96]. Термін «лакуна» був введений у вітчизняну лінгвістику Ю.С. Степановим, який називав їх також прогалинами, білими плямами в семантичній картині мови [6, с. 120].

Труднощі перекладу реалій та лакун полягають у тому, що перші важко відтворити через екстралінгвістичні фактори, а другі – через різну структуру мов.

Марина Левицька – британська письменниця українського походження, що присвятила свою книгу «A Short History of Tractors in Ukrainian» темі існування українських емігрантів за кордоном, акцентуючи на трагічній долі України.

Мова оригіналу твору є більш колоритною, адже на тлі англійської літературної мови у вічі впадають слова – реалії, що стосуються історії та культури України, а також антропоніми і топоніми. В перекладі книги Олексом Нагребецьким реалії зливаються з рештою тексту, адже для більшості українців ці лексеми є рідними та звичними для української мови.

Однією з характерних рис перекладу є те, що імена головних героїв перекладені українською, хоча, виходячи з оригіналу, вони більше схожі на російські антропоніми: *Mikhail – Мухайл, Nadezhda – Надежда, Vera – Вера, Nikolai – Николай*. Перекладач постійно використовує їх українські еквіваленти, що дещо викривляє реальність і не дає тієї конотації, що й мова оригіналу. Теж саме стосується й топонімів, зокрема географічних назв на позначення міст, як-ось *Kharkiv, Donbass, Zhitomir, Chernigov, Chernobyl, Donetsk, Odessa, Lviv*. Україномовному читачу та мешканцю України зрозуміло з певних назв, а саме *Chernigov* та *Chernobyl*, що вони транскрибовані не з української, а з російської мови. У даному випадку наявність таких топонімів говорить не про героїв твору, а про його автора. Можемо стверджувати, що рідною мовою Марини Левицької або ж її батьків є не українська, а російська.

У романі розповідається про сім'ю українського походження, зокрема про батька родини Миколу, який після нещодавньої смерті дружини одружується з жінкою з України, молодшою за нього на 50 років. Микола пише свою історію, яка містить розповідь про Україну, водночас одна з його доньок розповідає історію їхньої сім'ї, починаючи зі знайомства батьків і закінчуючи їхнім переїздом до Британії. У цих спогадах простежуються слова-реалії, пов'язані з українською історією та побутом, наприклад *atman, collectivisation, halushki, intelligentsia, khutor, kolkhoz* тощо. Більшість цих загальних понять трансформована англійською за допомогою таких засобів перекладу, як транслітерація (механічна передача тексту й окремих слів, які записані од-

нією графічною системою, засобами іншої графічної системи при другорядній ролі звукової точності, тобто передача однієї писемності літерами іншої) – *hrivna, vodka* та транскрипція (передача звукової форми слова однієї мови графічною системою іншої мови) – *tsarina, khutor*.

Увагу дослідника привертає те, що авторка вирішила транслітерувати певні українські та російські слова, на кшталт *tak, americansky capitaleesm, Ukraina*, щоб підкреслити етнічне коріння своїх героїв, їх походження, те, що українська родина повністю не асимілювалась з британцями, зберігаючи пам'ять про свою батьківщину. Топонім *Ukraina* здебільшого звучить з вуст старого батька, а інші герої послуговуються переважно звичайною англійською власною назвою *Ukraine*. Сюди належать й слова-звертання до рідних на зразок *baba Sonia, dyid ma pappa*, які часто використовуються доньками Миколи. Переклад вищенаведених слів не відтворює жодного колориту оригіналу, як це роблять їх англійські аналоги. Так, лексема *pappa*, яка постійно перекладається як *tato*, дещо спотворює враження від оригіналу, адже не передає того ж колориту, що й слово *pappa*.

Таким чином, реалії, які стосуються України, у романі Марини Левицької відтворюються у перекладі шляхом транскрипції або ж транслітерації. У художньому тексті трапляються і такі реалії, переклад яких українською випадає із загального підходу перекладача, але є досить оригінальним. Так, розповідаючи про Україну, Микола зауважує, що дідусь Надєжди приєднався до банди на чолі з Симоном Петлюрою, що співпрацювала з *Ukrainian Directoire*. В перекладі бачимо, що мова йде про українську директорію, та англійський варіант більше нагадує французьке слово, ніж його український еквівалент. У французько-українському словнику знаходимо два значення аналізованої лексеми, перше з яких як власна назва позначає Директорію, проте не всім нам відому українську Директорію, а Директорію французьку, яка діяла з 1795 по 1799 рік, тобто в період Великої Французької Революції, інше слово як загальна назва має значення «правління, рада директорів». Безумовно, два значення одного слова пов'язані, але як вони стосуються Української Директорії? Згідно з твердженням А.В. Федорова, реалії також можуть перекладатися шляхом використання слова, яке позначає щось близьке за функцією до іноземної реалії [7, с. 181]. Аналізований приклад відображає саме такий спосіб перекладу, адже французька й українська Директорії мали схожі функції, проте художній твір написаний англійською, а українська реалія замінюється не англійським, а французьким словом. Можливо, такий стан речей спричинений географічною віддаленістю України від Англії та сусідством Англії та Франції, можливо англійцям історія Франції більш відома, ніж історія України, окрім того, на нашу думку, події Великої Французької Революції є вагомішими, оскільки це була чи не перша успішна спроба встановлення демократичного режиму (хоч не дуже тривала).

Щодо визначення поняття «лакуни», то Л.В. Муравйов зазначає: «Будемо вважати лакунами лише ті іншомовні слова (сталі вирази), які виражають поняття, незакріплені в мовній формі даної мови та для передачі яких потрібні більш-менш просторові перифрази – вільні словосполучення, утворені на рівні мови» [5, с. 10]. У творі «Історія тракторів по-українськи» спостерігаємо лакуни, пов'язані з етнічним походженням героїв і манерою їх розмови англійською.

Порівняємо:

– *'Thirty-six. She's thirty-six and I'm eighty-four. So what?' (He pronounced it 'vat'.)* [8]

– *Тридцять шість. Її тридцять шість, а мені вісімдесят чотири. То й що? (Він вимовляє «шо».)* [4]

– *'Nadezhda, I never thought you would be so bourgeois.'* (He puts the emphasis on the last syllable – *wah!*) [8]

– *Nadіc, я не думав, що ти така міщанка* [4].

Стосовно першого прикладу, то перекладач знайшов адекватну заміну англійському 'vat' – шо. В іншому випадку перекладач невиправдано опускає речення в дужках, що спотворює особливості першоджерела.

Дуже важливим в даному контексті є оригінальний текст, специфіка мови художнього твору. Слід зазначити, що англійською слово *bourgeois* має два варіанти транскрипції /'bʊəʒwɑː/, /,bʊə'zwaː/. Бачимо, що мовлення Миколи ближче до другого варіанту, особливістю якого є те, що наголос падає на останній склад, а це, як відомо, не є типовим для англійської мови. Слово *bourgeois* – французького походження, адже буквосполучення *oi* та *oi* є типовими для французької мови. Наголос вказує на те, що Микола вимовляє його на французький кшталт. Проте, ми вважаємо, що при перекладі у збереженні французького чи англійського наголосу немає сенсу, адже, такий наголос не характерний для української мови. Доречно було б зробити логічний наголос на складі *-щан*, подовжуючи його, що у перекладі могло мати такий вигляд: *Він вимовляє міщанка*.

Загалом, лакуни це, так би мовити, прогалини в перекладі, проте окрім цілих речень лакуни можуть бути представлені окремими словами: *sweettalk, pat, toil, horse-breeders*. На перший погляд, це звичайні лексеми, які можна знайти у словнику, проте особливість лакун полягає в тому, що їх можна перекласти, проте при їх інтерпретації граматична структура слів зміниться – вони можуть відтворюватися двома словами замість одного або ж навіть підрядними реченнями. Так, загальне поняття *horse-breeders* дослівно позначає людей, що займаються розведенням коней, проте автор, з метою уникнення такої громіздкої конструкції, вживає досить цікавий заміник – *кінозаводчики*.

Однією з причин виникнення лакун, на нашу думку, є те, що певною мірою англійська мова є багатшою на наявність слів зі спільним денотатом та різними конотаціями, які не завжди вдається передати українською одним словом, як-ось слова *toil* – виснажлива праця, *pat* – гладити по голові. Іншою ж причиною є те, що в англійській та українській мовах використовуються різні способи творення нових слів.

Проаналізувавши реалії та шляхи їх перекладу у романі Марини Левицької «Історія тракторів по-українськи», можна зробити висновок, що основним недоліком українського перекладу є невдала транслітерація українською російських реалій, які інтерпретуються як українські, а при такому підході втрачається самобутній стиль англійської письменниці. При відтворенні лакун Олекса Нагребецький підібрав ті відпо-

відники, які, на нашу думку, є вдалою спробою наблизити україномовного читача до автентичного звучання художнього тексту.

Література:

1. Беянин В. П. Введение в психолінгвістику / Беянин Валерий Павлович. – М. : ЧеРо, 2000. – 235 с.
2. Бархударов Л. С. Язык и перевод / Бархударов Леонид Степанович. – М. : Международные отношения, 1975. – С. 78-79.
3. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англійських перекладів української прози) / Р. П. Зорівчак. – Львів : Вид-во при Львівському ун-ті, 1989. – 216 с.
4. Левицька М. Коротка історія тракторів по-українськи / Марина Левицька. – К. : Темпора, 2013. – 312 с.
5. Муравьев В. Л. Лексические лакуны (на материале лексики французского и русского языков) / В. Л. Муравьев. – Владимирский гос. педагог. ин-т., 1975. – 97 с.
6. Степанов Ю. С. Основы общего языкознания. – 2-е изд., перераб./ Степанов Юрий Сергеевич. – М., 1965. – 304 с.
7. Федоров А. В. Основы общей теории перевода / Федоров Андрей Бенедиктович. – М. : Высшая Школа, 1968. – 396 с.
8. Lewycka M. A Short History of Tractors in Ukrainian / Marina Lewycka. – London, 2006. – 326 p.
9. Новий англо-український словник / під ред. М. І. Балла. – К. : Чумацький шлях, 2008. – 668 с.
10. Французько-український словник. Українсько-французький словник / під заг. ред. В. Бусела. – К. : ВТФ «Перун», 2010. – 1072 с.